

[ณชรต , กฤษณ์ หน้า 183-195]

การดำรงอยู่และสุนทรียภาพของสัญรูปนาคในสื่อบันเทิงไทย

The Existing and Aesthetic of Naga Icon in Thai Entertainment Media

ณชรต อิมณะรัฐ* วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

กฤษณ์ ทองเลิศ** วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

Nacharata Aimnaran. College of Communication Arts. Rangsit University.

Grit Thonglert. College of Communication Arts. Rangsit University.

Email : nacharata.a@rsu.ac.th, grit.t@rsu.ac.th

Received: 10 June 2019 ; Revised: 25 June 2019; Accepted: 8 August 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจถึงการดำรงอยู่ของสัญรูปนาคผ่านการประกอบสร้างโลกทัศน์ ความจริงเกี่ยวกับสัญรูปนาคในงานภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ และองค์ประกอบเชิงสุนทรียภาพทางการสื่อสาร แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ปรัชญาภววิทยาและโลกทัศน์เกี่ยวกับการมีอยู่ของนาค วรรณกรรมเกี่ยวกับนาค แนวคิดการผลัดซ้ำเพื่อสืบทอดทางวัฒนธรรม แนวคิดแบบจำลองการสื่อสารของ Jakobson และปรัชญาชีวิตสมัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วยการวิเคราะห์ตัวบทภาพยนตร์ เรื่อง “15 ค่ำ เดือน 11” ละครโทรทัศน์เรื่อง “นาค” และการสัมภาษณ์นักสร้างสรรค์งานสัญรูปที่เกี่ยวข้องกับนาค ผลการวิจัยดังนี้

1. การดำรงอยู่ของสัญรูปนาคที่สะท้อนผ่านภาพยนตร์และละครโทรทัศน์พบว่าโลกทัศน์ความจริงแบบอุดมคตินิยม เหตุผลนิยม และการบูรณาการโลกทัศน์แบบอุดมคตินิยมและเหตุผลนิยม

2. องค์ประกอบเชิงสุนทรียภาพทางการสื่อสารของสัญรูปนาค ประกอบด้วย ก) รูปลักษณ์ของนาคมีความงามตามองค์ประกอบศิลป์ ข) ลายเส้นโค้งของนาคเป็นเอกลักษณ์ของความงามที่มีความหมาย ค) พื้นผิวของเกล็ดนาคเป็นองค์ประกอบสำคัญของความงาม ง) ความเคลื่อนไหวของพญานาคเป็นกระบวนการที่ส่งงาม จ) ความงามของพญานาคเกิดจากความสัมพันธ์กับบริบท ฉ) พญานาคเป็นความงามของธรรมชาติที่สมจริงผสมผสานกับจินตนาการ ในส่วนของสัญรูปนาคในสื่อสมัยใหม่มีประเด็นเพิ่มเติมคือ สัญรูปนาคจำแลงเป็นความงามในร่างมนุษย์แบบเกินจริง และความงามเป็นปฏิบัติการใหม่ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้รับสาร

คำสำคัญ : นาค , สุนทรียภาพ

*ณชรต อิมณะรัฐ: นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์ วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

**กฤษณ์ ทองเลิศ (รศ.ดร.): รองศาสตราจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

Abstract

The purpose of this study was to understand the existing of Naga through the construction of the real-world vision of Naga icon portrayed in films and television dramas, and communicative aesthetics components. The concepts and theories employed in this study include ontology, the concept of Naga existence, Naga-related literature, cultural reproduction, Jakobson's communication model, and The Philosophy of Symbiosis. This study is a qualitative research that encompasses the textual analysis of "Mekhong Full Moon Party" film, "Na Kee" television drama, and interviews with naga icon makers. The results revealed that;

1. The existing of Naga through the real-world vision of Naga icon reflected through films and dramas includes the real-world vision of idealism, rationalism, and the applied mixture of both idealism and rationalism.

2. The aesthetic components in the portrayal of Naga icon are as follows: a) the Naga's appearance was artistically beautiful; b) the curved lines of Naga icon symbolized unique and eloquent beauty; c) the scales of Naga were a major component of beauty; d) the movement of Naga was expressed in an elegant manner; e) the beauty of Naga was attributable to its relationship with the context; and f) Naga was a combination of realistic, natural beauty and imagination. Regarding the Naga icon portrayed in the contemporary media, it was evident that the Naga icon in its human form bore surrealist beauty, which was a new phenomenon that occurred through the participation of the audience.

Keywords : Naga , Aesthetic

ความนำ

สัญรูปนาคเป็นสัญลักษณ์ที่ทรงคุณค่าทั้งในเชิงพิธีกรรมและสุนทรียภาพทางการสื่อสาร เป็นรูปสัญลักษณ์ที่ได้รับการผลิตซ้ำสืบต่อมาอย่างยาวนาน นับแต่วงานประติมากรรมเนื่องในศาสนาสถาน ภาพจิตรกรรมฝาผนัง งานภาพยนตร์ ละคร และสื่อสมัยใหม่ สัญรูปนาคมีมิติเชิงความหมายที่อิงกับปรัมปราคติและวรรณกรรมเนื่องในศาสนา อีกทั้งรูปลักษณะของนาคมีองค์ประกอบโครงสร้างทางศิลปะที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์รูปแบบงานศิลปะที่แตกต่างหลากหลาย ทั้งนี้สัญรูปนาคมีความเกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์รูปคลื่นในรูปจำลองของระบบจักรวาลซึ่งสะท้อนให้เห็นการเกิดและการสลายตัวของมหาสมุทร โดยรูปคลื่นดังกล่าวเป็นรูปคลื่นอันเป็นลำตัวของพญานาค ทำให้อัตลักษณ์ลูกคลื่นของน้ำและนาคพบเห็นได้ในงานสถาปัตยกรรมทั้งในยุคโบราณ เช่น นครวัด และงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัย

กัญญรัตน์ เวชชาศาสตร์ (2559) ได้ศึกษามโนทัศน์เรื่องนาคของชนชาติไทที่สะท้อนให้เห็นจากวรรณกรรมงานศิลปะ ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมประมวลได้ 15 มโนทัศน์ ได้แก่ มโนทัศน์นาคเป็นบรรพบุรุษ มโนทัศน์นาคเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มโนทัศน์นาคในฐานะที่เป็นเทพ มโนทัศน์นาคมีอิทธิฤทธิ์ พลัง อำนาจ มโนทัศน์นาคศรัทธาในพระพุทธศาสนาหรือเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา มโนทัศน์นาคเป็นผู้ปกครองรักษาสถานที่สำคัญ หรือบ้านเมือง มโนทัศน์นาคมีรูปลักษณะคล้ายงูใหญ่และรูปลักษณะที่ท่อนบนเป็นมนุษย์ท่อนล่างเป็นงู มโนทัศน์ เกี่ยวกับที่อยู่ของนาค มโนทัศน์นาคมีอยู่จริง มโนทัศน์นาคเป็นเจ้าแห่งน้ำและแผ่นดิน มโนทัศน์นาคที่เกี่ยวข้อง กับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ มโนทัศน์นาคกับการสร้างบ้านเรือนและที่อยู่อาศัย

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

มโนทัศน์นาคกับโหราศาสตร์ มโนทัศน์นาคเป็นผู้ช่วยเหลือมนุษย์และมีมโนทัศน์รูปลักษณ์ของนาคมีความงามทางศิลปะ จากชุดมโนทัศน์ดังกล่าวเมื่อพิจารณาในมิติที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอในสื่อมวลชนและสื่อสมัยใหม่ของไทยพบว่านาคเป็นสิ่งที่มีความน่าสนใจเหนือธรรมชาติเกี่ยวข้องกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ และมีรูปลักษณ์ที่มีความงามทางศิลปะ

เรื่องราวเนื้อหาที่เกี่ยวกับนาคปรากฏเป็นสัญลักษณ์ในงานการสื่อสารต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่องโดยประเด็นที่น่าสนใจเป็นเบื้องต้นคือ องค์ประกอบทางศิลปะของลายเส้นและรายละเอียดต่าง ๆ นั้นมีความงดงามนาคจึงถูกนำมาทำให้ปรากฏในงานสร้างสรรค์ประเภทต่าง ๆ จนถึงงานสื่อมวลชนและสื่อสมัยใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากนาคเป็นสัญลักษณ์ที่มีศักยภาพในการสื่อสารทฤษฎีภาพเนื่องจากมีองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ที่มีคุณค่าทางความงาม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของเนื้อหาทางการสื่อสาร ทั้งนี้ Jakobson (1987) ได้กล่าวถึงหน้าที่ในเชิงสุนทรียภาพดังกล่าวว่าลักษณะของเนื้อหาสารใด ๆ ก็ตามย่อมต้องมีหน้าที่ในการสื่อสารความงามเสมอ หลักแนวคิดดังกล่าวจึงสะท้อนถึงองค์ประกอบทางสุนทรียภาพของสัญลักษณ์ นาค แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ กัญญรัตน์ เวชศาสตร์ (2559) ที่นำเสนอมนทัศน์ของนาคว่ามีความงามทางศิลปะ ด้วยรูปลักษณ์หรือสรีระของนาคที่ส่วนเคียวมีความสง่างาม ลำตัวมีลักษณะทอดยาว สามารถคดโค้งได้ จึงเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะในรูปแบบต่าง ๆ ได้อย่างงดงาม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีการนำมโนทัศน์ เรื่องนาค และรูปลักษณ์หรือสรีระของนาคมาผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง แม้รูปแบบการผลิตซ้ำจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่มโนทัศน์เรื่องนาคยังคงปรากฏอยู่เช่นเดิม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ามโนทัศน์เรื่องนาคเป็น สิ่งที่ยั่งยืนเหนือเงื่อนไขของกาลเวลา

เรื่องราวเกี่ยวกับนาคได้รับการสืบทอดจากรรณกรรม จิตรกรรมฝาผนัง จนถึงสื่อมวลชนและสื่อสมัยใหม่ต่าง ๆ ทำให้เรื่องเล่าเกี่ยวกับนาคยังคงอยู่ หากแต่อาจมีการปรับเปลี่ยน ขยายความ หรือแม้กระทั่งการดัดแปลงที่ทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับนาคมีความแตกต่างไปจากรรณกรรมดั้งเดิม ดังตัวอย่างการสร้างภาพยนตร์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องบั้งไฟพญานาค เช่นภาพยนตร์เรื่อง “15 ค่ำ เดือน 11” ในปี พ.ศ.2545 การรายงานข่าว “ผีจ้างหนัง” เกี่ยวกับเกาะลอยน้ำคำชะโนด ในปี พ.ศ.2532 จนถึงละครโทรทัศน์เรื่อง “นาคิ” และ “เพลิงนาคา” ของสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 ในปี พ.ศ.2559 และ พ.ศ.2562 ตามลำดับ ปรากฏการณ์ทางสื่อดังกล่าวล้วนได้รับความสนใจจากสาธารณชนอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนจนทำให้เกิดลัทธิความเชื่อเกี่ยวกับนาคที่แตกต่างจากเดิมเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการนำมาขยายคติเรื่องนาคมาตอบสนองต่อการสร้างผลประโยชน์ในเชิงพาณิชย์

ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแนวคิดศิลปะเพื่อศรัทธาสู่การสร้างสรรคผ่านสื่อมวลชนและสื่อสมัยใหม่ในเชิงพาณิชย์ทำให้รูปแบบการดำรงอยู่ วิธีการนำเสนอ ตลอดจนวัตถุประสงค์ทางการสื่อสารเกี่ยวกับนาคเปลี่ยนแปลงไป ทำให้จิตวิญญาณแห่งความจริงแท้ (Aura of authenticity) ของงานสร้างสรรค์ที่เป็นหนึ่งเดียวเปลี่ยนเป็นการผลิตซ้ำที่มีรูปแบบที่หลากหลาย ดังที่ Walter Benjamin (1986) ได้กล่าวถึงการผลิตซ้ำ (Reproduction) งานศิลปะชั้นครู มาเป็นตัวแทนเพื่อก่อให้เกิดการแพร่กระจายงานของคนรุ่นหลัง ซึ่งทำให้เกิดการตีความเนื้อหาขึ้นใหม่ ในกรณีของศิลปะเกี่ยวกับนาคได้เกิดการตีความหมายทั้งในเชิงคุณค่าด้านพิธีกรรม คุณค่าด้านศิลปะ ตลอดจนจนถึงการเปลี่ยนกระบวนการที่ศิลปะตอบสนองต่อทุนนิยมตามแนวคิดหลังสมัยใหม่

จากตัวอย่างปรากฏการณ์การนำเสนอสัญลักษณ์นาคที่ได้กล่าวมานี้ ผู้วิจัยเห็นว่าสุนทรียภาพของสัญลักษณ์นาคได้รับการประกอบสร้างขึ้นบนพื้นฐานของโลกทัศน์ที่แตกต่างกัน ในแง่ของวรรณกรรมและจิตรกรรมเนื่องในพุทธศาสนาเน้นบทบาทการขัดเกลาทางสังคม ในขณะที่สื่อมวลชนสมัยใหม่มีเรื่องราวเกี่ยวกับวัตถุนิยม

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

ราคา การยึดติดและโลกทัศน์ในเชิงโลกวิสัยทำให้มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับขนาดแตกต่างไปจากเดิม ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจว่าการดำรงอยู่ของสัญญูปนาคผ่านโลกทัศน์ความเป็นจริงจากการเล่าเรื่องในงานสื่อมวลชนสมัยใหม่มีลักษณะอย่างไร ตลอดจนองค์ประกอบทางการสื่อสารสุนทรียภาพของสัญญูปนาคในสื่อสมัยใหม่ มีลักษณะอย่างไร ทั้งนี้ความเข้าใจดังกล่าวจะนำสู่การพัฒนางานออกแบบทางการสื่อสารได้อย่างงดงามควบคู่กับความหมายของเรื่องราวเกี่ยวกับพญานาค

ปัญหานาวิจัย

1. การดำรงอยู่ของสัญญูปนาคผ่านการประกอบสร้างโลกทัศน์ความจริงที่สะท้อนผ่านภาพยนตร์ เรื่อง “15 ค่ำ เดือน 11” และละครโทรทัศน์เรื่อง “นาคิ” มีลักษณะอย่างไร
2. องค์ประกอบเชิงสุนทรียภาพทางการสื่อสารของสัญญูปนาคทั้งในสื่อเนื่องในพุทธศาสนาและสื่อสมัยใหม่มีลักษณะใดบ้าง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดที่นำมาใช้เป็นแนวทางในการเข้าสู่ปัญหานาวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังต่อไปนี้

1. ภาววิทยาและโลกทัศน์เกี่ยวกับการมีอยู่ (Ontology) เป็นหลักปรัชญาว่าด้วยการดำรงอยู่ของสรรพสิ่ง ซึ่งงานวิจัยนี้พิจารณาการดำรงอยู่ของสัญญูปนาค 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) โลกทัศน์ความจริงแบบอุดมคตินิยม เป็นโลกทัศน์ที่เชื่อในความสมจริงที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนา ปราภฏชัดผ่านภาพจิตรกรรมไทยแนวประเพณีในยุครัตนโกสินทร์ที่ 3 ซึ่งถือเป็นงานต้นแบบจิตรกรรมไทยจนถึงปัจจุบัน 2) โลกทัศน์ความจริงแบบเหตุผลนิยม เป็นปรากฏการณ์การสื่อสารที่เน้นความสมจริงตามแนววิทยาศาสตร์ 3) การบูรณาการโลกทัศน์ความจริงแบบอุดมคติและเหตุผลนิยม เป็นการยอมรับความจริงเชิงประจักษ์แบบวิทยาศาสตร์ควบคู่กับการมีอยู่ของโลกทัศน์แบบอุดมคติ

2. วรรณกรรมเกี่ยวกับนาคเนื่องในศาสนา ว่าด้วยบทบาทของนาคที่มีต่อศาสนาพุทธ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมเนื่องในพุทธประวัติได้กล่าวถึงบทบาทของพญานาคในเหตุการณ์ตอนต่าง ๆ รวมทั้งทศชาติชาดกเรื่อง ภูริทัตชาดก ถือเป็นที่มาสำคัญของเรื่องราวและงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับพญานาครวมทั้งพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับพญานาค เช่น แม่น้ำโขง ป่าคำชะโนด จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

3. แนวคิดการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดทางวัฒนธรรม Benjamin (1986) ได้กล่าวถึงประเด็นการผลิตซ้ำของงานศิลปะที่อาศัยกลืนอายุของความจริงแท้ ทำให้งานศิลปะมีคุณค่า 1) ด้านพิธีกรรม เพื่อตอบสนองศาสนาเป็นไปเพื่อรับใช้ความเชื่อต่าง ๆ ที่เป็นฐานสนับสนุนอำนาจทางการเมือง ในแง่นี้หน้าที่ทางพิธีกรรมจึงเป็นหัวใจสำคัญที่กำหนดคุณค่าของงานศิลปะตลอดช่วงระยะเวลาทางประวัติศาสตร์ศิลปะ 2) คุณค่าด้านการจัดแสดง เป็นคุณค่าที่ตอบสนองต่อวัฒนธรรมสมัยใหม่

4. แบบจำลองการสื่อสารของ Jakobson (1987) ว่าด้วยองค์ประกอบทางการสื่อสาร 6 ประการประกอบด้วย ผู้ส่งสาร สาร ผู้รับสาร บริบท ช่องทางการสื่อสาร รหัสทางการสื่อสาร และหน้าที่ทางการสื่อสารของแต่ละองค์ประกอบโดยงานวิจัยนี้เน้นหน้าที่ในการกำกับความหมายของบริบท หน้าที่เชิงสุนทรียภาพของตัวสาร และหน้าที่ในการจัดระบบสัญลักษณ์ของรหัสทางการสื่อสาร

5. แนวคิดปรัชญาชีวสมาสัย (The philosophy of symbiosis) เป็นหลักปรัชญาที่เสนอโดย Kurokawa Kisho (1994) เป็นแนวคิดที่เกิดจากการตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์จากยุคแห่งหลักจักรกลสู่หลักแห่งชีวิตโดยมีความเชื่อพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ปรัชญา

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

ศิลปะและวัฒนธรรม ที่เน้นประเด็นการพึ่งพาอาศัยกันขององค์ประกอบทางสังคมเช่นเดียวกับระบบนิเวศ เน้นแนวคิดวัฒนธรรมแบบผสมผสาน หลักสุนทรียภาพผ่านระบบรหัสเชิงซ้อน ยอมรับการมีอยู่ของพื้นที่ กำกวมทางการสื่อสารและกฎของการล่องละเมิดมิได้ ซึ่งเป็นหลักของการดำรงอยู่ร่วมกันตามหลักดุลยภาพ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพดังนี้

1) การวิเคราะห์ตัวบท (Textual analysis) เพื่อวิเคราะห์การประกอบสร้างโลกทัศน์ความจริงเกี่ยวกับสัญลักษณ์ จากสื่อ 2 ประเภท ประกอบด้วย ก) ภาพยนตร์ เรื่อง “15 ค่ำ เดือน 11” กำกับโดย จิระ มะลิกุล ปี พ.ศ. 2545 เนื้อหาเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการพิสูจน์การมีอยู่ของปรากฏการณ์บังไฟพญานาคว่าเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติหรือเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งในที่สุดภาพยนตร์ได้ให้คำตอบถึงการมีอยู่ของความจริงทั้ง 2 ลักษณะ ข) ละครโทรทัศน์เรื่อง “นาคิ” ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 ปี พ.ศ.2559 เป็นเรื่องราวของความรักของมนุษย์และนาคิที่หวนกลับมาพบกันอีกในภพชาติปัจจุบัน ละครนำเสนอความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค ความรักจากอดีตชาติ การล่มสลายของเมืองจากอิทธิฤทธิ์ของพญานาคและการเชื่อมโยงถึงการมีอยู่ของปรากฏการณ์บังไฟพญานาคว่าเป็นการแสดงถึงความรักที่นาคิมีต่อมนุษย์

2) การสัมภาษณ์นักสร้างสรรค์งานสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับนาคนำนวน 15 คน เพื่อวิเคราะห์ประเด็นองค์ประกอบเชิงสุนทรียภาพทางการสื่อสารของสัญลักษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัยโดยมีแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนำมาใช้เป็นแนวทางวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์โดยใช้หลักฐานจากตัวบท เอกสารทางวิชาการต่าง ๆ และบทสัมภาษณ์เป็นข้อรองรับ (Warrant) และข้อสนับสนุน (Backing) เพื่อพิสูจน์ยืนยันข้อสรุป (Verification)

สรุปผลการวิจัย

1. การดำรงอยู่ของสัญลักษณ์ผ่านการประกอบสร้างโลกทัศน์ความจริงที่สะท้อนผ่านภาพยนตร์ เรื่อง “15 ค่ำ เดือน 11” และละครโทรทัศน์เรื่อง “นาคิ” ผลการวิจัยพบว่าโลกทัศน์ความจริงแบบอุดมคตินิยม เหตุผลนิยม และการบูรณาการโลกทัศน์ทั้งสองดังนี้

1.1 ภาพยนตร์ เรื่อง “15 ค่ำ เดือน 11” การประกอบสร้างโลกทัศน์การมีอยู่ของสัญลักษณ์ พบประเด็นสำคัญดังนี้

ก. การประกอบสร้างโลกทัศน์ความจริงแบบอุดมคตินิยม ตั้งอยู่บนหลักความเชื่อว่าพญานาคมีอยู่จริง บนพื้นฐานความศรัทธาที่เชื่อว่าพญานาคเป็นผู้ที่มีอิทธิฤทธิ์ และเป็นการมีอยู่ที่เกิดจากความสามารถของผู้ชมต่อการสร้างสัมพันธ์ (Intertextuality) กับวรรณกรรมพุทธประวัติ ตอน มุจลินทนาคราชปกป้องพระพุทธเจ้าจากพายุฝน ทั้งนี้โดยมีความสัมพันธ์กับบริบท (Context) ของจังหวัดหนองคาย ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงและมีตำนานว่าเคยเป็นเมืองของพญานาคมาก่อน ดังตอนหนึ่งของภาพยนตร์เล่าเรื่องผ่านธรรมชาติความว่า “นานมาแล้ว เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จสู่แม่น้ำโขง ประทับอยู่ที่ถ้ำหลวง หล่งเป็นภาษาเก่า หมายถึง พญานาค ทอดพระเนตรเห็นแสงคำ ชื่อพญาประภารัตนา ประดับสังวาลย์ แลปลิ้น ทรงแย้มพระโอษฐ์ แล้วพยากรณ์ว่านี่คือเมืองหนองคายในปัจจุบัน เรายังเห็นพญานาคอยู่พระพุทธศาสนามากมาย เช่น ตอนตรัสรู้ มีพญานาคเฝ้าถาดมรุทายาททองคำกับแม่น้ำเนรัญชรา และเมื่อทรงตรัสรู้แล้วได้ประทับเสวยวิมุตติสุข ได้ต้นจิกได้เกิดฝนตกหนัก พญานาคชื่อมุจลินทร์ได้ขดและแผ่พังพานปกป้องฝนให้พระพุทธเจ้า” ทั้งนี้โดยมีชาวบ้านที่รับฟังธรรมเป็นภาพตัวแทนของโลกทัศน์แบบอุดมคตินิยม เหตุการณ์บางส่วนของภาพยนตร์เน้น

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

การใช้แสงแบบ Low key เพื่อสื่อถึงความลึกลับ การใช้ภาพขาวดำเพื่อแสดงความเป็นภาพในนิมิตร่วมกับความเร้นลับของพญานาค

ข. การประกอบสร้างโลกทัศน์ความจริงแบบเหตุผลนิยม เชื้อการมีอยู่ของความจริงที่พิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นโลกทัศน์ที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดสังคมนิยม ความจริงเกี่ยวกับบั้งไฟพญานาคจึงผูกโยงกับข้อพิสูจน์ในเชิงประจักษ์ การควบคุมตัวแปร การหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีความเชื่อมโยงความเป็นเหตุผลในเชิงวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นกระบวนการทัศน์เชิงปฏิฐานนิยม (Positivism) ตั้งอยู่บนความเชื่อว่าพญานาคไม่มีอยู่จริง ปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาคเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและอาจเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ดังนั้นการดำรงอยู่ของสัณฐานาคจึงเป็นเพียงนามบัญญัติที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้โดยมีการอ้างอิงทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ เช่น ทฤษฎีแรงดึงดูดของนิวตัน (Newtonian gravity) ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolution theory) ผ่านคำอธิบายของแพทย์ นักวิทยาศาสตร์ นักชีววิทยา มีกระบวนการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการเช่น National Geographic เป็นภาพตัวแทนของการเล่าเรื่องแบบเหตุผลนิยม

ค. การประกอบสร้างโลกทัศน์ความจริงแบบอุดมคติและเหตุผลนิยม เป็นการบูรณาการหลักเหตุผลแบบ “A and not-A” ซึ่งเชื่อว่าโลกเป็นองค์รวมของสรรพสิ่งมิใช่โลกแห่งการแบ่งแยก แนวคิดนี้ยอมรับความมีอยู่ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ว่าเป็นสิ่งที่มีความคลุมเครือโดยธรรมชาติ ภาพยนตร์ได้นำเสนอการยอมรับความเป็นไปได้ของปรากฏการณ์บั้งไฟที่เกิดได้จากหลายสาเหตุ อย่างไรก็ตามไม่ได้มีข้อสรุปเกี่ยวกับการมีอยู่ซึ่งตัวตนของพญานาค แต่เป็นการสร้างการยอมรับถึงการเป็นไปได้และยอมรับความเห็นที่แตกต่าง โดยมีหลวงพ่อบุญรอดเป็นภาพตัวแทนของการบูรณาการโลกทัศน์ดังกล่าว ดังนั้นการดำรงอยู่ของสัณฐานาคจึงเป็นปรัชญาแนวคิดที่นำไปสู่จิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันของแนวคิดที่แตกต่าง

1.2 ละครโทรทัศน์เรื่อง “นาคี” พบว่ามีสาระสะท้อนโลกทัศน์การมีอยู่ของสัณฐานาคทั้ง 3 ลักษณะดังนี้

ก. การประกอบสร้างโลกทัศน์ความจริงแบบอุดมคตินิยม พญานาคดำรงอยู่ในฐานะสัมพันธ์ของการดำเนินเรื่อง ทั้งนี้โดยเชื่อมโยงกับการเกิดปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาคเพื่อสื่อถึงการแสดงความรักของนาคีที่มีต่อมนุษย์ อีกทั้งเป็นการมีอยู่เกี่ยวกับพญานาคตามความศรัทธาที่เชื่อว่าพญานาคเป็นผู้ที่มีอิทธิฤทธิ์ ละครเล่าเรื่องผ่านสัญลักษณ์ภาพเหตุการณ์สำคัญได้แก่การบนบานเจ้าแม่นาคี ความเชื่อของชาวบ้าน อำนาจเหนือธรรมชาติในเรื่องงูเห่า กวนพญาลิ้นงู นาคพิภพ การจำแลงกายของนาค มนต์อาถรรพ์พญานาค และเรื่องของพญาครุฑ ซึ่งมีสัมพันธ์กับวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาด้วย พบการใช้ภาพมุมต่ำและแสงแบบ Low key เพื่อสื่อถึงความเร้นลับของเจ้าแม่นาคี ในส่วนของแสง High key ใช้เน้นความหมายของความบริสุทธิ์ใจและความศรัทธาและแสงแบบ Aurora เพื่อสื่อถึงความเชื่อมโยงกับสวรรค์พิภพ

ข. การประกอบสร้างโลกทัศน์ความจริงแบบเหตุผลนิยม สะท้อนผ่านกระบวนการศึกษาทางด้านโบราณคดีของนักศึกษาในช่วงเวลาปัจจุบัน ทั้งนี้โดยใช้กล้องถ่ายภาพในฐานะเทคโนโลยีบันทึกภาพเชิงประจักษ์และกระบวนการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์โดยตั้งอยู่บนหลักแนวคิดเชิงประจักษ์นิยมที่สอนในมหาวิทยาลัย แต่มีการพบการใช้แสงแบบ Low key เพื่อสื่อถึงความท้าทายระหว่างวิธีการทางวิทยาศาสตร์กับความเร้นลับในแบบอุดมคตินิยม

ค. การประกอบสร้างโลกทัศน์ความจริงแบบอุดมคติและเหตุผลนิยม บูรณาการหลักเหตุผลแบบ “A and not-A” โดยยอมรับความเป็นไปได้ของเหตุการณ์คู่ขนานของมิติทางด้านเวลาและพื้นที่ โดยเน้นการนำเสนอผ่านพื้นที่เชื่อมต่อ (Intermediary space) ระหว่างเวลาปัจจุบันกับอดีตประกอบด้วยพื้นที่พิภพภยันต์และเทวาลัยซึ่งเป็นพื้นที่ที่เกิดการเชื่อมโยงถึงภาพนิมิต (Simulacra) ของเหตุการณ์ในอดีต ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับมายาคติในเรื่องของเก่า อาถรรพ์ ความเร้นลับ จึงเป็นพื้นที่ที่สื่อความเชื่อมโยงของ

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

ความเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างโลกของเหตุผลในปัจจุบันกับโลกอุดมคติได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ละครได้สะท้อนลักษณะทวิลักษณ์ (Duality) ของดวงจิตเจ้าแม่นาจี้ในกายมนุษย์ การนำเสนอฉากสมรภพที่เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างโลกมนุษย์และนาคพิภพ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่คนทั่วไปไม่สามารถล่วงละเมิดได้ (Sacred zone) ระหว่างโลกมนุษย์กับโลกบาดาล อีกทั้งในตอนท้ายของเรื่องมีการนำเสนอภาพนิมิตที่สัมผัสได้ด้วยตา ทำให้เกิดการยุบรวมความหมาย (Implosion of meaning) ทั้งในความจริงเชิงประจักษ์และจินตนาการแบบอุดมคติ ลู่เข้าหากันกลายเป็นความเกินจริง (Hyperreal)

ทั้งภาพยนตร์เรื่อง “15 ค่ำ เดือน 11” และละครเรื่อง “นาจี้” ล้วนมีการประกอบสร้างโลกทัศน์ทั้งในเชิงอุดมคติและเหตุผลนิยม รวมทั้งปรากฏการณ์ของความเป็นไปได้ของโลกทัศน์ทั้งสองในมิติเวลาเดียวกัน โลกทัศน์ดังกล่าวนี้มีความสำคัญต่อการเปิดพื้นที่จินตนาการของมนุษย์ให้เชื่อมโยงกับโลกเชิงประจักษ์ทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับพญานาคได้รับความสนใจบนความเร้นลับที่ไม่อาจหาคำตอบได้ในเชิงเหตุผล หากแต่ความน่าสนใจของความคลุมเครือและสุนทรียภาพของรูปลักษณ์แห่งนาคยังคงเป็นงานสร้างสรรค์ในงานศิลปะประเภทต่าง ๆ จนถึงปัจจุบัน

2. องค์ประกอบเชิงสุนทรียภาพทางการสื่อสารของสัญลักษณ์ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสุนทรียภาพทางการสื่อสารของสัญลักษณ์ ผู้วิจัยพบว่าสัญลักษณ์ในงานสร้างสรรค์ประเภทต่าง ๆ มีองค์ประกอบเชิงสุนทรียภาพ 6 ประการ ในขณะที่สัญลักษณ์ในงานสื่อสมัยใหม่มีองค์ประกอบเพิ่มเติม 2 ประการ ดังต่อไปนี้

ก) รูปลักษณ์ของนาคมีความงามตามองค์ประกอบศิลป์ นาคมีรูปทรงขององค์ประกอบทางศิลปะที่มีความสมบูรณ์เพราะมีรูปทรงที่หลากหลาย แต่ละรูปทรงมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ และสามารถผสมผสานเป็นงานศิลปะได้อย่างลงตัว อีกทั้งการส่งคุณค่าในทางศิลปะมาอย่างต่อเนื่องได้ก่อให้เกิดแบบฉบับเป็นแบบแผน

ข) ลายเส้นโค้งของนาคเป็นเอกลักษณ์ของความงามที่มีความหมาย ทั้งนี้สัญลักษณ์รูปลายเส้นโค้งของนาคในกรณีของลำตัวมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ถึงรูปจำลองของระบบจักรวาลอันมีความหมายที่เชื่อมโยงถึงการเกิดและการสลายตัวของคลื่นมหาสมุทร โดยรูปคลื่นดังกล่าวเป็นรูปคลื่นอันเป็นลำตัวของพญานาค ดังนั้นสุนทรียภาพอันเกิดจากเส้นโค้งของนาคเป็นความงามที่มีความหมายร่วมด้วยเสมอ อีกทั้งเส้นโค้งทำให้รู้สึกถึงความเคลื่อนไหว ทำให้ดูมีชีวิตชีวา

ค) พื้นผิวของเกล็ดนาคเป็นองค์ประกอบสำคัญของความงาม องค์ประกอบเรื่องพื้นผิวเป็นทัศนธาตุที่สื่อความงามควบคู่กับความหมายผ่านรูปลักษณ์ของเกล็ดนาค ซึ่งเกล็ดมีความหมายเชื่อมโยงกับลักษณะลายคลื่นของน้ำ การสร้างสรรค์ลายเกล็ดของนาคถือเป็นงานที่มีรายละเอียดที่สวยงาม นิยมเขียนประกอบงานประณีตศิลป์เพื่อเพิ่มคุณค่าทางสุนทรียภาพอันเป็นการยกระดับคุณค่าของสิ่งนั้น ๆ นอกจากนี้ สีของเกล็ดนาคสามารถเพิ่มคุณค่าองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ด้วยการสะท้อนแสงของลายเกล็ด ทำให้พื้นผิวมีความชัดเจนสวยงามและสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ได้ถึงตระกูลของพญานาค

ง) ความเคลื่อนไหวของพญานาคเป็นกระบวนการที่สง่างาม เช่น การเคลื่อนที่แนวโค้ง การแผ่พังพาน การเคลื่อนไหวของนาคในงานการสื่อสารทุกประเภتل้วนมีความสัมพันธ์กันเรื่องราวที่เป็นจังหวะเหตุการณ์ของการนำเสนองานการสื่อสารเกี่ยวกับนาค ซึ่งเรื่องราวในแต่ละเหตุการณ์จะแสดงออกถึงการเคลื่อนไหวของพญานาคที่แตกต่างกัน เช่น งานออกแบบท่ารำของนาฏศิลป์ไทย แสดงท่วงท่าความเคลื่อนไหวและการเริงระบำของเหล่านาคผ่านท่ารำที่พลิ้วไหวสง่างาม ซึ่งเป็นท่าทางที่เกิดจากการสังเกตธรรมชาติของสัตว์ประหลาด

จ) ความงามของพญานาคเกิดจากความสัมพันธ์กับบริบท ที่ตั้งของงานสัญลักษณ์มีความผูกพันกับ

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

ความเชื่อของคนในพื้นที่ จึงจะเกิดเป็นคุณค่าด้านความงาม ทั้งนี้การปรากฏในเวลาและสถานที่ซึ่งเป็นการตั้งอยู่อย่างเฉพาะเจาะจงในสถานที่หนึ่ง ๆ จะทำให้กลิ่นอายของความจริงแท้ดำรงอยู่ได้ร่วมกับพิธีกรรมของคนในพื้นที่ ดังนั้นคุณค่าของความงามกับคุณค่าด้านพิธีกรรมและคุณค่าด้านการจัดแสดงในฐานะที่เป็นสื่อสุนทรียภาพเพื่อการท่องเที่ยวจึงดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยเสมอมา

ข) ภูวนาคเป็นความงามของธรรมชาติที่สมจริงผสานกับจินตนาการ ความงามของภูวนาคเกิดจากการผสมผสานระหว่างรูปทรงตามธรรมชาติทั้งสูงและคลื่นน้ำ นำมาปรุงแต่งร่วมกับจินตนาการของผู้สร้างสรรค์เพื่อสื่อความหมายถึงพลัง อำนาจ ตลอดจนความเชื่อที่ปรากฏตามวรรณกรรมที่ถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ดังเช่นลักษณะลายเส้นของลำตัวนาคมีลักษณะเหมือนคลื่นน้ำ ลักษณะการออกแบบภูวนาคแบบกึ่งฝันกึ่งจริงเป็นจินตนาการที่เชื่อมโยงกับความเป็นสิ่งลึกลับ ทำให้จินตนาการความงามของนาคมีความหลากหลาย

ในส่วนของสัญลักษณ์ในสื่อสมัยใหม่ เช่น งานแอนิเมชันผลการวิจัยพบว่า มีประเด็นในการพิจารณาเพิ่มเติม 2 ประเด็นดังนี้

ก) สัญลักษณ์จำแลงเป็นความงามในร่างมนุษย์แบบเกินจริง เป็นความงามที่กระตุ้นให้เกิดความน่าติดตามเรื่องราวของนาคจำแลงที่มีบทบาทสำคัญในการเดินเรื่องเพื่อสื่อสารกับมนุษย์ และด้วยเหตุที่ตำนานความเชื่อเกี่ยวกับนาคมีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์ พลังอำนาจ และความสามารถในการจำแลงกาย ดังนั้นความงามของนาคจำแลงจึงมีลักษณะเป็นมนุษย์ที่มีความงามพิเศษรวมทั้งมีเครื่องประดับที่มีคุณค่าพิเศษและมีลักษณะเกินจริงไปจากชีวิตปกติของมนุษย์

ข) ความงามเป็นปฏิบัติการใหม่ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้รับสาร การตีความหมายเรื่องความงามของสัญลักษณ์ในสื่อสมัยใหม่จะมีการเน้นถึงความงาม จินตนาการ การมีส่วนร่วม การเติมเต็ม และประสบการณ์ของผู้รับสาร ผู้สร้างสรรค์งานจึงทำหน้าที่ในการนำเสนอสัญลักษณ์เพื่อกระตุ้นความสนใจและสร้างการมีส่วนร่วมจากคนดู ด้วยการลดองค์ประกอบที่ไม่จำเป็นตามหลักการจัดองค์ประกอบน้อยแต่มาก (Minimalism) ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการตีความและการให้คุณค่าผ่านมุมมองของผู้รับสาร ทำให้ประสบการณ์ความงามเป็นปฏิบัติการใหม่

อภิปรายผลการวิจัย

ในส่วนของการอภิปรายผลการวิจัย ผู้วิจัยจะได้ดำเนินการอภิปรายตามประเด็นปัญหาวินิจฉัยโดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การดำรงอยู่ของสัญลักษณ์ผ่านการประกอบสร้างโลกทัศน์ความจริงที่สะท้อนผ่านภาพยนตร์ เรื่อง “15 ค่ำ เดือน 11” และละครโทรทัศน์เรื่อง “นาคี” มีลักษณะความเชื่อเช่นเดียวกับสัญลักษณ์ในงานวรรณกรรม ซึ่งยังคงใช้หลักการประกอบสร้างความหมายผ่านการสร้างสัมพันธ์ ในขณะที่การประกอบสร้างโลกทัศน์ความจริงแบบเหตุผลนิยมปรากฏทั้งชุดคำอธิบายเกี่ยวกับการกำเนิดบังไฟภูวนาค กระบวนการศึกษาค้นคว้าทางโบราณคดีของนักศึกษาในละครเรื่อง นาคี แม้แนวคิดทฤษฎีจะมีความแตกต่างกันแต่กระบวนการประกอบโลกทัศน์ความเป็นจริงแบบเหตุผลนิยมไม่แตกต่างกัน

แนวทางการสร้างสรรค์ทั้งภาพยนตร์และละครที่มีจุดร่วมน่าสนใจเกี่ยวกับการประกอบโลกทัศน์ความจริงคือ การบูรณาการหลักเหตุผลแบบ “A and not- A” ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของแนวคิดมัจฉิมทฤษฎี (ชียอนันต์ สมุทวณิช, 2538) โดยยอมรับความเป็นไปได้ของการเกิดปรากฏการณ์แบบคู่ที่ไม่จำเป็นต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง เน้นคุณค่าผ่านมุมมองของตัวละครที่หลากหลาย ดังตัวอย่างการยอมรับความเป็นไปได้ของเหตุการณ์คู่ขนานของมิติทางด้านเวลาและพื้นที่ โดยเน้นการนำเสนอผ่านพื้นที่เชื่อมต่อระหว่าง

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

เวลาปัจจุบันกับอดีตในละครเรื่อง นาคี การยอมรับพื้นที่ที่เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างโลกมนุษย์และนาคิภพ ทำให้เกิดการยุบรวมความเป็นจริงและจินตนาการแบบอุดมคติลู่เข้าหากัน

แนวคิดการบูรณาการโลกทัศน์อุดมคตินิยมและเหตุผลนิยมสอดคล้องกับหลักตรรกะที่ยอมรับพื้นที่ความคลุมเครือกล่าวคือโลกเป็นองค์รวมของสรรพสิ่งมิใช่โลกแห่งการแบ่งแยก แนวคิดนี้ยอมรับความมีอยู่ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ว่าเป็นสิ่งที่มีความคลุมเครือโดยธรรมชาติ ยอมรับการมีอยู่ของขอบเขตที่ลวงละเมิดมิได้ อาจเป็นรอยต่อระหว่างโลกทัศน์แบบอุดมคตินิยมและเหตุผลนิยมซึ่งเป็นพื้นที่ของแนวคิดเจดสีเทา (Gray area) เป็นตำแหน่งที่หลีกเลี่ยงแนวคิดแบบทวินิยม กล่าวคือ โลกนี้ไม่ได้มีเพียงจริงหรือเท็จ ไม่ได้มีเพียงดีหรือชั่ว เป็นหลักคิดตามแนวทางพุทธศาสนาที่สอนให้มองโลกอย่างเชื่อมโยงถึงกันบนพื้นฐานของสายสัมพันธ์แห่งสรรพสิ่ง อันเป็นรากฐานสำคัญที่ปรากฏในหลักปรัชญาชีวิตสมาสัยเป็นแนวคิดที่เสนอโดย Kurokawa Kisho (1994) ซึ่งได้เสนอว่า ในปัจจุบันมุมมองต่อปรากฏการณ์ทางสังคมได้เปลี่ยนจากหลักเหตุผลนิยมและความเป็นคู่ตรงข้ามสู่ความหลากหลายของค่านิยมที่แตกต่าง ยอมรับการมีอยู่ทั้งที่เป็นคู่ตรงกันข้ามและส่วนที่เป็นความคลุมเครือหรือส่วนที่เป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่างรวมทั้งส่วนที่ไร้ระเบียบ (chaotic) ซึ่งอธิบายปรากฏการณ์ในภาพยนตร์เรื่อง 15 คำ เดือน 11 ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ในทัศนะของ Kurokawa Kisho (1994) ยังเห็นว่าโลกได้เปลี่ยนจากการเน้นหลักมานุษยวิทยาซึ่งเป็นแนวคิดที่ว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาลสู่องค์รวมของระบบนิเวศ ซึ่งเป็นหลักการดำรงอยู่ร่วมกันของเผ่าพันธุ์ที่หลากหลาย ซึ่งนำไปสู่รากฐานความคิดของการมีอยู่ของพญานาคและนาคี แม้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ในเชิงประจักษ์นิยมแต่ไม่ได้หมายความว่าไม่มีอยู่

หลักปรัชญาชีวิตสมาสัยเป็นหลักที่ยอมรับขอบเขตที่ลวงละเมิดมิได้ ซึ่งต้องเคารพกฎพื้นฐานที่เป็นข้อตกลงร่วมกันของผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลายจึงจะทำให้ความแตกต่างเหล่านั้นสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ อีกทั้งการยอมรับพื้นที่สื่อกลางซึ่งเป็นพื้นที่ที่ยอมให้องค์ประกอบที่เป็นคู่ตรงข้ามให้ดำรงอยู่ร่วมกันได้ ถือเป็นที่มาของจินตนาการที่นำไปสู่การดำเนินเรื่องทั้งในภาพยนตร์และละครโทรทัศน์ ซึ่งคำอธิบายดังกล่าวมีนัยยะความหมายถึงพื้นที่ในแง่จิตวิญญาณ หรือพื้นที่ที่กระตุ้นให้เกิดภาพนิมิตเพื่อนำไปสู่การอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างคู่พระคู่นางในละคร

การประกอบสร้างโลกทัศน์ความจริงทั้งภาพยนตร์และละครโทรทัศน์มีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุวิชา สว่าง (2551) ที่ได้พบว่าการสื่อความหมาย “สุวรรณภูมิ” ของงานภาพจิตรกรรมไทยร่วมสมัยภายในท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ มีการเปลี่ยนความหมายของการใช้สัญลักษณ์ภาพซึ่งเป็นงานจิตรกรรมไทยแนวประเพณี แต่มีการบูรณาการข้อเท็จจริงของลักษณะทางภูมิศาสตร์ของสนามบินประยุกต์เข้ากับความหมายของชื่อสนามบิน “สุวรรณภูมิ” อีกทั้งพบว่าการประกอบสร้างความหมายผ่านภาพจิตรกรรมใช้หลักการเรื่องสัมพันธ์บท เพื่อเชื่อมโยงสู่แนวคิดสุวรรณภูมิดาวดึงส์ แดนสวรรค์พิสุทธ์ และอนันตมหานคร ทำให้เกิดการบูรณาการร่วมกันระหว่างโลกแห่งความจริงกับโลกแห่งจินตนาการ ทั้งนี้หลักการบูรณาการดังกล่าวเป็นโลกทัศน์ทางสังคมที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมเนื่องในศาสนา สอดคล้องกับ กฤษณ์ ทองเลิศ (2554) ที่พบว่าสัญลักษณ์ภาพของพญามารและลักษณะการปรากฏของมารมีความหลากหลายซึ่งเป็นแนวคิดจากวรรณกรรมพุทธประวัติ ซึ่งการจำแลงกายของนาคเป็นหลักวิธีคิดในลักษณะเดียวกับการเล่าเรื่องถึงวิธีปรากฏรูปลักษณ์ของพญามาร ซึ่งมีเป้าหมายเฉพาะเป็นรายกรณีไป

นอกจากนี้ ผลการวิจัยในประเด็นการบูรณาการโลกทัศน์ความจริงแบบอุดมคตินิยมกับเหตุผลนิยมในกรณีของภาพยนตร์และละครมีความสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Erik Cohen (2007) ซึ่งได้เสนอมุมมองเพื่ออธิบายปรากฏการณ์บังไฟพญานาคผ่านกระบวนการสร้างความเชื่อหลังสมัยใหม่ของเหตุการณ์ที่เป็น

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

ตำนานบั้งไฟพญานาคในลำน้ำโขง ซึ่งพบว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยแสดงให้เห็นว่ามีชุดคำอธิบายที่การต่อรองความหมายตามวิธีการแบบหลังสมัยใหม่ โดยมีการปฏิเสธคำอธิบายทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เฉพาะประเด็นที่มาของลูกไฟและมีชุดคำอธิบายที่ยอมรับความจริงที่แตกต่างหลากหลาย อันเป็นการเล่าเรื่องที่อาจช่วยลดความตึงเครียดที่เกิดจากประเด็นการโต้เถียงการเกิดปรากฏการณ์ลูกไฟซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีคำตอบเกี่ยวกับความจริงและความถูกต้องของปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติหลากหลายชุดคำตอบ

2. องค์ประกอบเชิงสุนทรียภาพทางการสื่อสารของสัญลักษณ์ ประเด็นสุนทรียภาพทางการสื่อสารถือเป็นข้อโต้แย้งในเชิงปรัชญาที่มีต่อการอุบัติขึ้นของความงามทั้งในส่วนที่เป็นองค์ประกอบด้านตัวงานสร้างสรรค์ ด้านกฎเกณฑ์การประเมินคุณค่า ด้านการรับรู้ของผู้รับสาร จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลหลักมีความเห็นที่แตกต่างหลากหลายขึ้นอยู่กับภูมิหลังและประสบการณ์เกี่ยวกับงานสร้างสรรค์เกี่ยวกับสัญลักษณ์ แต่ลักษณะร่วมที่พบคือกลุ่มนักสร้างสรรค์ของสวนลิลีในการแสดงทัศนะเกี่ยวกับองค์ประกอบความงามของผู้สร้างสรรค์คนอื่น ๆ เพราะถือว่าคำตอบเกี่ยวกับความงามไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียว

จากผลการวิจัยที่พบว่าองค์ประกอบความงามของสัญลักษณ์ประกอบด้วย รูปลักษณะของนามมีความงามตามองค์ประกอบศิลป์ สายเส้นโค้งของนามเป็นเอกลักษณ์ของความงามที่มีความหมาย พื้นผิวของเกล็ดนามเป็นองค์ประกอบสำคัญของความงาม ความเคลื่อนไหวของพญานาคเป็นกระบวนการที่สง่างาม ความงามของพญานาคเกิดจากความสัมพันธ์กับบริบท พญานาคเป็นความงามของธรรมชาติที่สมจริงผสมผสานกับจินตนาการ ในส่วนของสัญลักษณ์ในสื่อสมัยใหม่ มีข้อพิจารณาเพิ่มเติมคือ สัญลักษณ์จำแลงเป็นความงามในร่างมนุษย์แบบเกินจริง เป็นความงามที่กระตุ้นให้เกิดความน่าติดตามเรื่องราวของนามจำแลงที่มีบทบาทสำคัญในการเดินเรื่องเพื่อสื่อสารกับมนุษย์ และความงามเป็นปฏิบัติการใหม่ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้รับสาร การตีความหมายเรื่องความงามของสัญลักษณ์ในสื่อสมัยใหม่จะมีการเน้นถึงความว่า จินตนาการ การมีส่วนร่วม การเติมเต็ม และประสบการณ์ของผู้รับสาร ผู้สร้างสรรคงานจึงทำหน้าที่ในการนำเสนอสัญลักษณ์เพื่อกระตุ้นความสนใจและสร้างการมีส่วนร่วมจากคนดู

ข้อพิจารณาความงามสอดคล้องกับหลักปรัชญาชีวิตสมาสัยดังที่ Kurokawa Kisho (1994) เสนอว่าคุณค่าทางความงามเกิดจากความรู้สึกที่มีความสมดุล (Sense of balance) ไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัว โดยเป็นสุนทรียภาพผ่านระบบรหัสเชิงซ้อน (Aesthetics of double codes) ดังเช่น ฉากจบของละครเรื่อง 15 ค่ำเดือน 11 ที่สะท้อนภาพความงามอันเกิดจากการบูรณาการโลกทัศน์แบบเหตุผลนิยมกับอุดมคตินิยม ความงามที่เกิดจากความลงตัวของรูปแบบเชิงนามธรรมและความเป็นจริง ดังเช่น การพบกันของตัวละครเอกในละครโทรทัศน์เรื่อง นาคี ที่มีลักษณะกึ่งฝันกึ่งจริง ซึ่งเป็นหลักของความคลุมเครือและเป็นหลักของความยิ่งใหญ่สง่างามที่ปรากฏพร้อมความเรียบง่ายโดยอาศัยทั้งความขัดแย้งกันและความคาบเกี่ยวกันของรหัสทางการสื่อสาร ที่มีความแตกต่าง

องค์ประกอบทางสุนทรียภาพดังกล่าวยังสอดคล้องกับแบบจำลองการสื่อสารของ Jakobson (1987) ซึ่งเน้นองค์ประกอบด้านตัวสารว่ามีหน้าที่ในเชิงสุนทรียภาพจากองค์ประกอบของตัวสารที่มีความสัมพันธ์อย่างเป็นเอกภาพ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบด้านภาพ ดนตรี บทสนทนา รวมถึงภาษาภาพเชิงเทคนิคล้วนมีความโดดเด่นสามารถสื่อความหมายถึงความเร้นลับและการมีอยู่ของพญานาคทั้งในภาพยนตร์และละคร อีกทั้งองค์ประกอบด้านบริบทของแม่น้ำโขงและโบราณสถานได้ทำหน้าที่เชิงอ้างอิงร่วมกับความเชื่อในเชิงอุดมคติ นำสู่ความเข้าใจต่อเรื่องและความงามของสัญลักษณ์

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

นอกจากนี้ Jakobson (1987) ได้เน้นถึงองค์ประกอบด้านมิติด้านการแสดงออกของอารมณ์ภาพ ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบด้านความงาม ดังตัวอย่างภาษาภาพเชิงเทคนิคในการใช้ภาพขาวดำเพื่อสื่อถึงอารมณ์ลึกซึ้ง การใช้แสงแบบ Low key ร่วมกับการใช้กล้องมุมต่ำมักสื่อถึงความเร้นลับและอำนาจที่ยิ่งใหญ่ของพญานาคและนาคี

สัญลักษณ์เป็นสัญลักษณ์ที่มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาคู่กับสังคมไทยมาช้านาน การดำรงอยู่ของสัญลักษณ์จึงหมายถึงหลักฐานบ่งชี้ว่าสังคมไทยยังคงผูกพันกับพุทธศาสนา นาคเป็นสัญลักษณ์ของความปรารถนาในการสืบสานพุทธศาสนา เป็นสัญลักษณ์ร่วมของความสงบสุขของประชาชนของประเทศ แถบลุ่มแม่น้ำโขง และนาคยังเป็นมายาคติเพื่อการเชื่อมโยงระหว่างภพของผู้มีชีวิตอยู่และผู้ที่จากไป หากแต่การดำรงอยู่ของสัญลักษณ์อาจมีการปรับเปลี่ยนในแง่ของวิธีการผลิตซ้ำ การถ่ายทอด และการนำไปใช้ประโยชน์ทั้งในแง่พิธีกรรมทางศาสนาและในแง่ทุนทางวัฒนธรรมซึ่งถือเป็นมรดกของแผ่นดินที่ส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. งานการสื่อสารที่ใช้สัญลักษณ์เชิงจินตนาการมักมีการเชื่อมโยงการประกอบสร้าง ความหมายเชิงมายาคติผ่านกระบวนการสร้างสัมพันธ์บท ดังนั้นประเด็นการวิจัยเกี่ยวกับสัญลักษณ์เชิงจินตนาการควรตั้งประเด็นคำถามต่อการพิจารณารูปแบบและวิธีการสร้างสัมพันธ์บทในลักษณะต่าง ๆ ทั้งระดับการอ้างอิง การคงไว้ซึ่งร่องรอยของสัญลักษณ์ดั้งเดิม การดัดแปลง เพื่อนำมาสู่องค์ความรู้เกี่ยวกับการสร้างและการตีความหมายใหม่ในงานการสื่อสารร่วมสมัย

2. ปรากฏการณ์การสื่อสารที่ผ่านสัญลักษณ์แบบทวิลักษณ์ (เช่น ปรากฏการณ์/ตัวละคร ที่มีลักษณะสองสถานะอยู่ในรูปเดียวกัน) มีกระบวนการประกอบสร้าง ความหมายบนพื้นฐานของแนวคิดที่ก้าวพ้นความเป็นคู่ตรงข้าม ดังนั้นประเด็นการวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนรูปร่างโครงสร้างและความหมายของสัญลักษณ์ เช่น การจำแลงกายของตัวละคร การอำพราง ปิดบัง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเรื่อง จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่าเรื่องในสื่อภาพยนตร์และละครโทรทัศน์

3. การพัฒนาเรื่องเล่าในสื่อบันเทิงที่เชื่อมโยงมิติทางจินตนาการสูงมักมีการสร้างพื้นที่สื่อกลาง (Intermediary space) ที่มีความกำกวมหรือพื้นที่สีเทาแนวกึ่งฝันกึ่งจริง ดังนั้นผู้ที่ศึกษาสื่อประเภทบันเทิงคดีอาจทำการวิเคราะห์องค์ประกอบของการออกแบบฉาก แสง สี และองค์ประกอบที่เป็นตัวกระตุ้นจินตนาการให้กับผู้ชม อันจะมีประโยชน์ต่อนักสร้างสรรค์ต่อไป

4. ประเด็นสุนทรียภาพการสื่อสารมีความแตกต่างหลากหลายขึ้นอยู่กับเกณฑ์พิจารณาความงามซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่สะท้อนผ่านมุมมองทั้งของผู้สร้างสรรค์ ผู้รับสาร บริบททางสังคมและวัฒนธรรม ดังกรณีสุนทรียภาพของสัญลักษณ์ในงานภาคอีสานและภาคเหนือมีองค์ประกอบความงามที่แตกต่างกัน ดังนั้นผู้ที่สนใจศึกษาสุนทรียภาพการสื่อสารอาจทำการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบทั้งการประกอบสร้างและการรับรู้ของคนในพื้นที่นั้น ๆ กับคนต่างพื้นที่ที่สัมผัสงานนั้น ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาสัญลักษณ์ที่มีองค์ประกอบด้านสุนทรียภาพร่วมกันจากมุมมองของคนที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งเป็นปัจจัยร่วมที่ช่วยให้การรับรู้ทางสุนทรียภาพเข้าถึงผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลาย

5. สัญลักษณ์การสื่อสารที่อิงกับตำนานความเชื่อ มักได้รับการผลิตซ้ำในรูปแบบต่าง ๆ เช่น งานประติมากรรม จิตรกรรม โดยที่งานยังคงไว้ซึ่งกลิ่นอายของคุณค่าทางพิธีกรรมและการจัดแสดง ดังนั้นผู้ที่สนใจศึกษางานดังกล่าวอาจพิจารณาประเด็นเกี่ยวกับหน้าที่ทางการสื่อสารของงานสร้างสรรค์ในฐานะที่

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

เป็นทุนทางวัฒนธรรมซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการประยุกต์สู่การสืบทอด สืบสานและการต่อยอดในฐานะที่เป็นมรดกของชาติต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับนักวิชาชีพการสื่อสาร

1. ผู้สร้างสรรค์งานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวรรณกรรมดั้งเดิม มายาคติ งานจารีตประเพณีผ่านกระบวนการผลิตซ้ำ ไม่ว่าจะเป็นสัญญาณหรือรูปสัตว์ในจินตนาการตามวรรณกรรมต่าง ๆ จำเป็นที่จะต้องนำเสนอสัญลักษณ์ภาพที่คงไว้ซึ่งร่องรอยของสัญญาณที่ช่วยให้ผู้รับสารสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์กับวรรณกรรมที่มีมาก่อนได้ อันจะเป็นปัจจัยช่วยให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในเนื้อหาและยังความทราบซึ่งในสุนทรียภาพของงานสร้างสรรค์

2. งานสร้างสรรค์ที่มีองค์ประกอบเกี่ยวกับความลึกซึ้งและเร้าจินตนาการเชิงสร้างสรรค์ สามารถถ่ายทอดอารมณ์ของเรื่องราวได้ผ่านองค์ประกอบด้านแสง เช่น แสงแนว Low key เพื่อสื่อความลึกซึ้ง แสงที่มีทิศทางจากด้านบนเพื่อสื่ออำนาจเหนือธรรมชาติ แสงพุ่งเพื่อสื่อถึงจินตนาการ และอำนาจเหนือธรรมชาติรวมถึงภาวะกึ่งฝันกึ่งจริง

3. การออกแบบสัญญาณในเชิงจินตนาการอาจนำหลัก Minimalism ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ลดทอนรายละเอียดของภาพ เพื่อเปิดพื้นที่ให้ผู้รับสารได้ใช้จินตนาการร่วมตีความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานสื่อแอนิเมชันเพื่อความบันเทิงและการตลาดทางสังคม

4. การออกแบบหรือการผลิตซ้ำสัญญาณในเชิงพิธีกรรม ผู้สร้างสรรค์ควรยึดหลักของงานประณีตศิลป์ที่มีความวิจิตรบรรจง ร่วมกับการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งยังคงเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นในสังคมไทย เนื่องจากเนื้อหาและความงามอันวิจิตรมีความผูกพันกับความคิดแบบอุดมคตินิยมที่มีแบบแผนอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของสังคมไทย

5. นักสร้างสรรค์งานการสื่อสารร่วมสมัยควรนำหลักการบูรณาการแนวคิดอุดมคตินิยมและเหตุผลนิยมมาประยุกต์ใช้เพื่อเสนอทางออกที่มีต่อปมความขัดแย้งของเรื่อง อันเป็นหลักการ “แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” เพื่อร่วมกันสร้างสรรค์สังคมบนหลักความสมานฉันท์ซึ่งเป็นแนวทางของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

บรรณานุกรม

- กัญญรัตน์ เวชชาสตร์. (2559). “มโนทัศน์เรื่องนาคของชนชาติไท”. *Veridian E Journal Silpakorn University ฉบับ ภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ*. 9, (1) มกราคม-เมษายน, หน้า 1099-1116. [Kanyarat Vechasat.(2016). “The Reflection of Naga in the Tai Concepts” *Veridian E Journal Silpakorn University Thai volume Humanities, Social Sciences and Arts*. 9, (1) January – April, pp.1099-1116.]
- กฤษณ์ ทองเลิศ. (2554). “การสื่อสารสัญลักษณ์ภาพ “มาร” ในภาพจิตรกรรมฝาผนังไทย”. *วารสารนิเทศศาสตร์ปริทัศน์*, 15,(1) กรกฎาคม-ธันวาคม, หน้า 74-87. [Grit Thonglert. (2011). “Figurative symbol of “Mara” in Thai mural paintings”. *Journal of communication arts review*, 15,(1) July-December, pp.74-87.]
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2538). *มัชฌิมทฤษฎี*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). [Chai-Anan Samudavanija. (1995). *Middle-Range Theory*. Bangkok : The Thailand Research Fund.]
- พิพัฒน์ พสุธารชาติ. (2547). “องค์รวม:ความรู้แบบบูรณาการ และความสับสนทางญาณวิทยาและภววิทยา”. *วารสารสังคมศาสตร์*, 35,(1) มกราคม-มิถุนายน, หน้า144-198. [Pipat Pasutarnchat. (2004). “Holistic : Integrated knowledge and confusion in epistemology and ontology” *Journal of Social Sciences*, 35, (1) January-June, pp.144-198.]
- สุวิชา สว่าง. (2551). การสื่อความหมาย “สุวรรณภูมิ” ของงานภาพจิตรกรรมไทยร่วมสมัยภายในท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรังสิต. [Suwicha Sawang. (2008). The signification of “Suvarnabhumi” on contemporary Thai mural painting at Suvarnabhumi Airport. Master of Communication Arts thesis, Rangsit University.]
- Cohen, Erik (2007). “The “Postmodernization” of a Mythical Event: Naga Fireballs on the Mekong River”. *Tourism Culture & Communication*, 7(3).pp.169-181.
- Jakobson, Roman. (1987). *Language in Literature*. London : The Belknap Press of Harvard University Press.
- Kurokawa, Kisho. (1994). *The Philosophy of Symbiosis*. Great Britain : Academy Group.
- Benjamin., Walter (1986). *The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction*. New York : Schocken Books.